

**ÓZBEKSTAN RESPUBLIKASI JOQARI BILIMLENDIRIW, ILIM HÁM
INNOVACIYALAR MINISTRLIGI**

**ÓZBEKSTAN RESPUBLIKASI VETERINARIYA HÁM SHARWASHÍLIQTÍ
RAWAJLANDÍRÍW KOMITETI**

**SAMARQAND MÁMLEKETLIK VETERINARIYA MEDICINASI,
SHARWASHÍLIQ HÁM BIOTEXNOLOGIYALAR UNIVERSITETI
NÓKIS FILIALÍ**

**VETERINARIYA MEDICINASI HÁM SHARWASHÍLIQTAĞÍ AKTUAL
MASHQALALAR HÁM OLARDÍN SHESHIMLERI**
atamasındağı xalıq aralıq ilimiy hám ilimiy-texnikalıq konferenciya
materiyalları TOPLAMÍ
15-noyabr 2024-jıl

**"VETERINARIYA MEDITSINASI VA CHORVACHILIKDAGI DOLZARB
MUAMMOLAR VA ULARNING YECHIMLARI" mavzusidagi xalqaro**
ilmiy va ilmiy-texnik anjuman materiallari
TO'PLAMI
15-noyabr 2024-yil

**СБОРНИК материалов
международной научно и научно-технической конференции
"АКТУАЛЬНЫЕ ПРОБЛЕМЫ ВЕТЕРИНАРНОЙ МЕДИЦИНЫ И
ЖИВОТНОВОДСТВА И ИХ РЕШЕНИЯ"**
15 ноября, 2024 г

NÓKIS-2024

**ÓZBEKSTAN RESPUBLIKASI JOQARI BILIMLENDIRIW, ILIM HÁM
INNOVACIYALAR MINISTRLIGI**

**ÓZBEKSTAN RESPUBLIKASI VETERINARIYA HÁM SHARWASHÍLIQTÍ
RAWAJLANDIRIW KOMITETI**

**SAMARQAND MÁMLEKETLIK VETERINARIYA MEDICINASÍ,
SHARWASHÍLIQ HÁM BIOTEXNOLOGIYALAR UNIVERSITETI
NÓKIS FILIALÍ**

**VETERINARIYA MEDICINASÍ HÁM SHARWASHÍLIQTAĞÍ AKTUAL
MASHQALALAR HÁM OLARDÍN SHESHIMLERI**
atamasındaǵı xalıq aralıq ilimiy hám ilimiy-texnikalıq konferenciya
materiyalları TOPLAMÍ
15-noyabr 2024-jıl

**"VETERINARIYA MEDITSINASI VA CHORVACHILIKDAGI DOLZARB
MUAMMOLAR VA ULARNING YECHIMLARI" mavzusidagi xalqaro**
ilmiy va ilmiy-texnik anjuman materiallari
TO'PLAMI
15-noyabr 2024-yil

СБОРНИК материалов
международной научно и научно-технической конференции
"АКТУАЛЬНЫЕ ПРОБЛЕМЫ ВЕТЕРИНАРНОЙ МЕДИЦИНЫ И
ЖИВОТНОВОДСТВА И ИХ РЕШЕНИЯ"
15 ноября, 2024 г

NÓKIS-2024

		Dipetalonemidae	1
		Thelaziidae	1
		Onchocercidae	1
3	9	17	31

Олиб борилган тадқиқотлар натижасида Trematoda синфи 3 та турни бирлаштиради ва умумий турлар сонининг 9,6% ни, Cestoda синфи 6 та турни бирлаштиради ва умумий турлар сонининг 19,4% ни ҳамда Nematoda синфи 22 та турни бирлаштиради ва умумий турлар сонининг 71% ни ташкил этади.

Хулоса. Олиб борилган тадқиқотлар натижасида Қорақалпоғистон шароитида туяларда 31 тур гельминтлар паразитлик қилиши ва улар 24 та авлодга, 17 та оилага, 9 та туркумга, 3 та синфга ва 2 та типга мансублиги аниқланди. Аниқланган 31 та турдан энг кўпи, яъни 22 та тури нематодалар синфига (71%), 6 та тури цестодалар синфига (19,4) ва 3 та тури трематодалар синфига (9,6%) киради.

Фойдаланилган адабиётлар

1.Скрябин К.И. Метод полных гельминтологических вскрытий позвоночных, включая человека. М.: Изд. МГУ, 1928. - 45 с.

2.Азимов Д.А., Дадаев С.Д., Акрамова Ф.Д., Сапаров К.А. Гельминты жвачных животных Узбекистана. -Ташкент: фан, 2015. - 223 с.

3.Котельников Г.А. Диагностика гельминтозов животных. -М.,1974. - 240 с.

4.Шульц Р.С., Гвоздев Е.В. Основы общей гельминтологии. –Москва: Наука, 1970. –Т.1. -491 с.

PAL HARRESHILIK XOJALIQLARINDA VARROATOZGA QARSI QOLLANILGAN PREPARATLAR NATIYJELILIGI

Sulaymanov S.B., Sultanov B.A.

Samarqand veterinariya medicinası, sharwashılıq hám biotexnologiyalar universiteti Nókis filialı assistent oqıtıwshıları.

Annotatsiya. Bul maqalada palshılıq xojalıqları úlken ekonomikalıq zálel jetkizetug'in, pal hárreleriniń varroatoz keselliginiń qozǵawtıwshısı varroa destruktordin' dúzilisi labaratoriyada kesellikti anıqlaw, emlew aldın alıw usılları boyınsha alıp barılǵan juwmaq nátiyjeleri ko'rsetilgen.

Gilt sózler. Shańaraqtıń kúshsizleniwi, er jetken harreler, qurtshalar, aq - sút reńli, jumısshı harreler, varroa destructor, protonimfa, deytomimfa, Bisanar Amitraz-125, púrkew.

Kirisiw. Ózbekstan Respublikası Prezidentiniń 2022 jıl 8-fevraldaǵı PQ-120 sanlı qararında “Ózbekstan Respublikasında sharwashılıq tarawı jáne onıń tarmaqların rawajlandırıw boyınsha 2022-2026 jıllarǵa arnalǵan programmasında palshılıq tarmaǵın rawajlandırıw, bul ústin turatúǵın jónelis sheńberinde palshılıq tarmaǵınıń basqarıw sisteması, monitorıń hám statistikalıq baza dúziledi hám de

awıl xojalıq salasınıń basqa tarmaqları menen palshılıq salasın ajıralmas baylanıstırǵan halda nátiyjeli jumıs shólkemlestiriw mexanizmlerin engiziw belgilendi”. Mámlekette islep shıǵarılǵan pal sapasın xalıq aralıq standart talaplarına maslastırıwǵa bólek itibar qaratıladı. Tarmaqta pal hárreleri naslin hám ónim sapasın jaqsılaw, kesellik hám zıyankeslerge qarsı gúresiw din nátiyjeli mexanizmleri engiziledi [1]. Bul ústin turatuǵın jónelis sheńberinde palshılıq tarmaǵınıń basqarıw sisteması, monitorıń hám statistikalıq baza rawajlanıwlastırıladı hám de awıl xojalıǵı salasınıń basqa tarmaqları menen palshılıq salasın ajıralmas baylanıstırǵan halda nátiyjeli jumıs shólkemlestiriw mexanizmlerin engiziw belgilenedi.

Mámlekette islep shıǵarılǵan pal sapasın xalıq aralıq standart talaplarına maslastırıwǵa bólek itibar qaratıladı.

Bul maqsetlerge erisiw ushın tómendegi wazıypalar belgilenedi:

-palshılıkta intensiv texnologiyalardı qóllaw arqalı palshılıq ónimlerin islep shıǵarıw kólemin kóbeytiw;

-palshılıq tarmaǵında násilshilik jumısın jáne de jetilistiriwge baǵdarlangan sharalardı qóllaw, Ózbekstan sharayatına maslasqan “Karpát” hám “Karnika” pal hárre zatların shet elden alıp kirisiw hám olardı kóbeytiw boyınsha “Násildar ana pal hárreleriniń aymaqları” ilaj-awıl xojalıǵı eginlerin pal hárreleri menen shańlatiw agrotexnologiyasını sistemalı jolǵa qoyıw esabına tarawdı kommerciyalastırıw, jasalma pal ónimlerine qóyılıp atırǵan ámeldegi standartlardı bıykarlaw máselesin kórip shıǵıw hám de insan salamatlıǵında tábiyyıy paldin áhmiyetlerin ámelge asırıw.

Awıl xojalıǵı eginlerin pal hárreleri menen shańlatiw agrotexnologiyasını sistemalı jolǵa qoyıw esabına tarawdı kommerciyalastırıw ;

-jasalma pal ónimlerine qóyılıp atırǵan ámeldegi standartlardı bıykarlaw máselesin kórip shıǵıw hám de insan salamatlıǵında tábiyyıy paldin áhmiyetin jáne de asırıw ushın tutınıw mádeniyatın kúsheytiwge qaratılǵan normativliklerdi islep shıǵıw [1. 2].

Palshılıq tarmaǵın rawajlandırıw boyınsha qoyılǵan ústin turatuǵın wazıypalardı orınlawda bir qansha palshılıq xojalıqlarında hár qıylı infeksiya, invazion hám basqa juǵımsız keselliklerin ushırasıwımız múmkin. Ápiwayı mısál etip alatuǵın bolsaq pal hárreleriniń varroa kenesi keltirip shıǵaratuǵın varroatoz keselligi er jetken harreler, qurtshalar hám quwırshaqlardıń salmaqlı invazion keselligi bolıp, jaradar, usha almaytuǵın er adam hám harrelerdin’ payda bolıwı, hárre shańaraqlarınıń kúshsizleniwı hám olardıń nabit bolıwı menen keshetuǵın kesellik.

Varroa kenesinin’ urǵashısı ulken bolib, jelke tárepden azmaz iymeygen, ólshemi 1, 1×1, 5 mm. Denesi tuksheler menen oralǵan, so’ruvchi awız apparatına iye, 4 jaqsı rawajlangan ayaqları bar. Harrelerdin’ gemolimfasi menen azıqlanadı, onıń ushın qurtchalar da er jetken harrelerdin’ xitin qabıǵın tese aliwi kerek. Erkegi aq-su’t ren’li yoki biraz sarg’ish uzunligi 0,8-0,9 mm, eni 0,6-0,9 mm, azıqlanbaydı [2].

Varroa kenesinin' máyekleri súyri-sopaq formada bolıp, tınıq, 2 kúnden keyin máyekten 4 jup ayaqları bolğan protonimfa shıǵadı. Kenenin' 3 jup lichinkasi máyektiń ishinde rawajlanadı.

Urgashı protonimfalar 5 kún, erkek protonimfalar 3 kún dawamında rawajlanadı hám protonimfadan deytonimfa shıǵadı hám de erkek hám urgashı deytonimfalar 1-2 kún dawamında rawajlanıp u'lkeyedi. Urgashı kenelerdin' tolıq rawajlanıwı 8-9 kún, erkek kenelerdin' rawajlanıwı 6 -7 kundi quraydı [3].

Bir pal hárreleri denesinde 10 hám odan artıq kana jaylasqan bolıwı múmkin. Qıs waqtında urgashı kanalar pal hárreleri ústinde qalıp ketedi, nátiyjede olarıń ayırım bólegi nabit bolıp pal hárreleridin' tubine to'giladi, qalǵanları bolsa qıslap shıǵadı.

Jıl boyı pal hárre shańaraǵın varroa kenesi menen qaysı dárejede kesellengenligin biliw ushın bir neshe usıllar qollanıladı. Báharde, jazda hám kuzda pal hárre ketekleri tekseriledi, ondaǵı pechatlangan jumısshı pal hárre, erkek pal hárre kateklerine itibar beriledi [4].

Izzertlew ob'ekti. Jizzax wálayatı Baxmal tumanı Nurafshan MFY Gulabat awılındaǵı Berdimurod baba palshılıq xojalıǵı izertlew ob'ekti retinde tańlandı. Xojalıqta pal hárre parodalarinan karpát hám karnika parodaları bog'ıladi. Bul xojalıqta baqlaw usılında izertlewdiń dáslepki jumısların alıp bardıq. Baqlawlar nátiyjesinde palshılıq xojalıǵında jumısshı hám erkek harrelerdin' qarın bólegi kishreygen, qanatları deformatsiyalangan, jumısshı hám erkek harrelerdin' tós bóleginde varroa destructor kanalarini kóriwimiz múmkin.

Pal hárreleri shawqımlı tınıshsızlanıw jaǵdayları gúzetildi. Uyalardıń tómengi bóleginde nabit bolğan pal hárreleri bar ekenligi anıqlandı. Uyalardıń tómengi bóleginde nabit bolğan pal hárreleri 50 dana, ushıwǵa jaramsız harrelerden 50 dana hám uyalardıń astındagi shıǵındılardan labaratoriyada tekseriw ushın úlgiiler alındı. Bul palshılıq xojalıǵı varroa kenelerinen adewir azap shekken. Palshılıq xojalıǵınan alınǵan patmaterial Samarqand mámleket veterinariya meditsinasi sharbashılıq hám biotexnologiyalar universtiteti "Qus, balıq, pal hárre hám terili haywanlar kesellikleri" kafedrasınıń "OPTA-TECH" labaratoriyasına tekseriw ushın alıp kelindi. Labaratoriya tekseriwler nátiyjesinde ramkalar tiyine qoyılǵan aq qaǵazlardaǵı shıǵındılardı buyım aynekshe sine qoyılıp tekserilgende varroa keneleri bar ekenligi anıqlandı. *Varroa* kenelarine qarsı gúres ushın biz pal hárre xojalıǵınan biz 2 gruppada ajratıp aldıq. Birinshi gruppada tájiriye jumısları hawa temperaturası keminde 100 C joqarı bolğan temperaturada kúnniń ekinshi yarımında pal hárreleri uyada waqıtta ótkerildi. Daslep 2 ml Bisanar preparati 2 l jıllı suwda eritilip aralastırıldı hám birdey tustegi reńsiz eritpe alındı hám ramkalar arasına juqa aǵıs menen sebiledi. Uyalar yopilib nátiyjeler 4 kún ishinde qaǵazlarǵa alınıp analiz etildi.

Ekinshi tájiriye toparına tájiriye jumısların kúnniń birinshi yarımında alıp bardıq. Tájiriybede eki shańaraq tańlandı hám enine 1, 5 sm boyına 5 sm lik kartonlardan plastinka islenip olarǵa 4 (0, 33 ml 1 tamshı) tamshınan pal hárreleriniń parazitlerige qarsı Amitraz-125 dárisidan tamizilip ramkalar arasına asiltirip qoyıldı. Ramkalar tubine aq qaǵazǵa glitserin sin'dirilip jatqızılıp shıǵıldı hám uyalar ústi jawıp shıǵıldı. 4 kúnden keyin ramkalar astındaǵı qaǵazlar alınıp

patmaterial laboratoriyaga jiberildi natiyjelar analiz etildi. Tajribalar so'ngida: - tajiriybeni qollaganimizdan keyin varrao keneleri 75% ge shekem nabit bolganligin guwası boldıq.

2-tajiriybeni amelge asirganimizdan keyin varrao keneleri 60% ge shekem nabit bolganligına guwa boldıq (1-keste).

1-keste.

Karpat ham Karnika pal harre zatlarđın varroatozida emlew natiyjelerinen

№	Topar	Qollanilatug'in preparatlar	Darilerdi qollaw usullari	Alingan natijeler
1	1-tajribe	Bisanar	Ramkalar arasına názik ağıs menen púrkiw	1-shañaraqta 80% 2-shañaraqta 85%
2	2-tajribe	Amitraz-125	Karton qağazlarga 4-5 tamshınan	1-shanaraqta 90% 2-shanaraqta 95%

Juwmaq. Juwmaq ornında aytatuğın bolsaq, palshılıq xojalıqlarında varroa destructor kanalariga qarsı waqıtında profilaktikalıq ilajların alıp barılmasa xojalıq úlken iqtisodiy zálel kóredi. varroa destructor kanalariga waqıtında ishlov berilmeytuğına aslarılarning maxsuldorligi ham násildorligiga saldamlı zálel jetedi. Bisanar preparati natiyjeliligi tajiriybelerde óz gezeginde dawamında gúzetip barıldı. Waqıtında barlıq preparatlarnı almaslap isletiw har qanday kesellik qozğawıwshısına adaptaciya qılıw imkaniyatın bermeydi. Har máwsim dawamında palshılıq xojalıqlarında úzliksiz invazion keselliklerine qarsı gúres ilajların amelge asırılıwı kerek boladı. sondağana palshılıq xojalıqlarınan ónimli türde paydalanılsa boladı.

Paydalanılğan ádebiyatlar

1. Mirziyoyev Sh. M. "Ózbekstan Respublikasında sharbashılıq tarawı jáne onıń tarmaqların rawajlantrish boyınsha 2022-2026 jıllarğa arnalğan programması" 2022 jıl 8-fevral PQ-120 sanlı qararı.

2. O'zbekiston Respublikası Prezidentiniń qararı 8-fevral 2022 PQ-120. "Palshılıq tarmağın jáne de rawajlantish. Bul maqsetke erisiw ushın qoyılğan wazıypalar".

3. Jağımlıov. Sh. N. ham boshq. "Pal harre kesellikleri ham zıyankesleri" oqıw qóllanba, Pán ziyosi baspası, Tashkent -2021.

4. Xaqberdiyev P. S., Qurbonov F. I. Qarsıyeva v. Sh "Balıq ham pal harre kesellikleri" Tashkent -2016 jıl "Sortro'z" baspası.

5. O. A. Maxmadiyarov “Asalarichilik” páninen ámeliy shınıǵıwlar stilistik qóllanba Tashkent, “Pán ziyosi” baspası, 2022.

6. Sulaymanov, S.B. (2023). Asalarichilik xo‘jaliklarida varroatoz kasalligining tarqalishi. Oriental renaissance: Innovative, educational, natural and social sciences, 3 (4-2), 468-471.

7. R.M.Tashtemirov, & N.P.Dauletbaev. (2024). Feeding in postnatal ontogenesis of turkeys. Ustozlar Uchun, 1(1), 32–34. Retrieved from <https://pedagogs.uz/index.php/01/article/view/1618>

8. N. Dauletbaev; U. Shakilov. Changes in postnatal ontogenesis of turkeys. Res. Jou. Ana.Inv. 2024, 5, 1-4.

9. Nursultan Paraxatovich Dauletbaev (2024). Morphometric characteristics of leg bones and muscles during postnatal ontogeny of turkeys under different natural conditions literature review. Science and innovation, 3 (Special Issue 47), 698-701. doi: 10.5281/zenodo.13859984

10. Erimov Sirijiddin Farhodovich, Djumaboev Abdurasul Baxt ugli, & Son of Mirzabekov Miyirbek O‘mirbek ugli. (2023). «Quyón otodektozi»ning biomorfologik xususiyatlari, uning sistematikadagi o‘rni, laboratoriya diginozi. Intent Research Scientific Journal, 2 (6), 132–140.

ZUPTURUMDOSHLAR, MURAKKABGULDOSHLAR, TORONDOSHLAR TURKUMLARIGA MANSUB O‘SIMLIKLARNING FARMAKOLOGIK VA TOKSIKOLOGIK XUSUSIYATLARI

Qadirberganov B.

Samarqand davlat veterinariya meditsinasi, chorvachilik va biotexnologiyalari
universiteti Nukus filiali

Annotatsiya. Ushbu maqolada Zupturumdoshlar, Murakkabguldoshlar, Torondoshlar, turkumlariga kiruvchi o‘simliklarning kimyoviy tarkibi va ta’sir etish mexanizmi bo‘yicha meditsina va veterinariya amaliyotida dorivor vositalar sifatida ishlatilishi bo‘yicha ma’lumotlar berilgan.

Kalit so‘zlar. Zupturumdoshlar, Murakkabguldoshlar, Torondoshlar, antatsianlar, leykoantatsianlar, lyuteolin, skutellyarein, apegenin, xoleretik, ekspektorant, flavinoidlar.

Mavzuning dolzarbligi Zupturumdoshlar, Murakkabguldoshlar, Torondoshlar oilasiga mansub dorivor o‘simliklarning Dorivor o‘simliklari va ulardan foydalanish va O‘zbekiston o‘simliklar aniqlagichi kabi kitoblar hamda chet el maqolalarida bu o‘simliklarning botanik tavsifi, kimyoviy tarkibi, ishlatilishi, ayniqsa ushbu o‘simliklar tarkibidagi biologik faol moddalar, foydali alkaloidlar, glikozidlar, organik kislotalar, vitaminlar, flavinoidlar, uglevodlar, shilliq moddalar, makro va mikro elementlar va boshqa moddalar mavjudligi keltirilgan [9].

Zupturumdoshlar. Zupturum turkumiga mansub plantogo major.l. katta bargli zupturumning O‘zbekistonda 6 ta turi uchraydi va shundan 4 tasi dorivor hisoblanadi [1,5].